

MOLNÁR ZSUZSA

Felesleges tavasz

KRUSOVSZKY DÉNES: LEVELEK NÉLKÜL

A 21. század Kelet-Közép-Európája, bár válság-tünetei más arculatot öltenek, mint a nagy háborúk előtti vagy közötti időszakoké, kitermeli a maga felesleges emberét. Az értelmiségi ember társadalomban betöltött helye, szerepköre mint-ha mit sem változott volna az elmúlt száz-kétszáz évben itt, a civilizáció peremvidékén; súlyát, méltóságát nem érzi, hangját már alig hallatja, tettei eredménytelenek, lassan belátja, hogy értelmetlenek. Félreértés ne essék, a gondolkodó ember *természetes* feladatai nem a világmegváltó, világfelforgató kategóriába tartoznak, sokezer képviselője nem vatesz szerepre vágyik. Így van ezzel Krusovszky Dénes legújabb kötetének főszereplője is, a kisvárosi magyartanár valahonnan a Hajdúságból, ő csak egy *természetes*, ha tetszik, biológiai ritmusban tenné a dolgát, amire hivatott, ahogy az évszakok is észrevétlenül, egymást követve váltakoznak, az élővilág pedig, az íratlan forgatókönyvnek megfelelően, fejlődik, kiteljesedik, hanyatlik és elpusztul.

Magvető Kiadó
Budapest, 2023
444 oldal, 5499 Ft

A regény világában azonban minden előjel nélkül nehezen értelmezhető és még kevésbé elemezhető zavar támad ebben az organikus rendszerben: a szöveg választott helyszínén, azaz egy ki-tüntetett és fizikailag konkrétan körülhatárolt helyen, a tavasz beköszöntével lehullanak az alig kifejlődött levelek a fákról. A településhatár mint valami vízvázasztó, térelvázasztó, úgy tűnik, megakadályozza a természeti csapás további terjedését, a megye és az ország többi részén zavar-talanul tombol a tavasz. A megmagyarázhatatlan és különleges jelenséget katasztrófának már csak azért is nehéz lenne címkézni, mert az álmos kisváros a nem mindennapi problémára szinte a

bekövetkezte pillanatától csak kényszeredetten reagál. Adott egy lokális szenzáció, különlegességét, egyediségét leginkább az mutatja meg, hogy nem mindenhol, nem akárhol, hanem fizikailag, területileg behatárolt helyen alakult ki, és mégsem rengeti meg sem a helyi közösség, sem tágabb környezete életét. A tragédia, még mielőtt elnyerné méltó rangját, akár az arról folyó tudósításokban, akár a tudományos, kutatói körökben, elfogadott jelenséggé válik, a körülötte kibontakozó események nagyon gyorsan inkább pótcselekvéseknek, kényszer szülte tetteknek tűnnek – a problémát sem megérteni, sem megoldani nem akarja igazán senki. Illendőségből kivonul a sajtó, történnek óvintézkedések (permetezés, fertőtlenítés), még tiltakozások is, de sem egészében, sem egyes szakaszaiban, elemeiben sem bolygatja meg a korábban is már annyi mindent, történelmi viharokat, politikai változásokat túlélő közösség életét. Ha van szenzáció, akkor az a természetellenes természetessé válásának, az alkalmazkodás módjának a gyorsasága és minősége, a hamar uralkodóvá váló törekvés, hogy az érintettek megtanuljanak ezzel is együtt élni. Az olvasó pedig kénytelen átvenni ezt a hozzáállást a szereplőktől, mert magyarázatot sem erre, sem időszakban még felbukkanó egyéb rejtélyre, nem kaphat.

A történetet Koroknai János, középkorú, egyedülálló tanár szemén keresztül láttatja a narrátor, az egymás után bekövetkező eseményekre egy kiábrándult, sodródó, de sorsát a legnagyobb természetességgel elfogadó, a helyét a lehetőségei szerint kitöltő férfi próbál mégis reagálni. Annyira észrevétlenül, kézzelfogható eredmények nélkül teszi ezt, annyira hasonlóak a vele kapcsolatba kerülő szereplők reakciói, hogy azt hihetjük, csak a véletlennek köszönhető, hogy pont az ő életébe kerülünk bele erre a néhány hónapra. Bár látunk variánsokat a feldolgozás stratégiáira, de ezek és a megfigalmazott felismerések nem különböznek markánsan egymásétól, akár a nyugdíjba vonult tanárkollégáról, akár a később a kisvárosból mégis kiszakadó, azt talán végleg elhagyó barátéről is legyen szó. A Koroknaira helyezett fókusz mégsem hiábavaló – egyrészt foglalkozása okán – Krusovszky minden felolvasáson, könyvbemutaton elmondja, hogy mindenképp egy tanárfigurát szeretett volna központi szereplőjének választani. Azon túl, hogy a szerző családi kapcsolatai révén jól ismeri ezt a világot, úgy vélte, hogy a tanár az, aki egy ilyen kisváros teljes keresztmetszetére rálátással bír, kapcsolati hálója, a minden rétegből, társadalmi osztályból származó tanítványai révén szinte a legkiterjedtebb, mondhatni, ő a leghitelesebb szemlélő, befogadó. Szempont volt még a tanár-identitás, a magyartanár-lét, aki az irodalom mint tereptárgy segítségével szerencsés esetben ötvözi önmagában a művészt és a pedagógust.

Koroknai személyének, életének másik különlegességét adja egy újabb rejtély a múltjából, amely rábírja, hogy kutasson a családtörténetében, szembenézzen a szüleivel fűződő kapcsolatával. Az ürügy, hogy a szereplő ebbe

a milióbe (vissza)helyezhető, abból adódik, hogy előáll Koroknai fiatal felnőttkorának egy, ha nem is bohém, de mindenképp a jelenleginél könnyedebb, szélesebb perspektívát nyújtó szakaszában a kényszerhelyzet: idős édesanyja leépülése miatt haza kell térnie szülővárosába, amelyet egyszer már véglegesen elhagyott. Már a váltás kezdeti időszakában előtör és lassan dominánssá válik személyiségének beletörődő, passzív, elfogadó rétege, mintha eleve nem tekintette volna ideiglenesnek a költözést. Talán emiatt sem önmaga, sem a kívülálló számára nem tűnik lefokozott állapotnak, főként nem szenvedéstörténetnek új élete, amely ellen harcolni, küzdeni kellene; átmenet nélkül átveszi a közösség kicsit gyáva, tehetetlen, motiválatlan létformáját. Ezzel az apatikus, benuult mentalitással annyira átítatódott a város szövete, hogy sem a külső szemlélőt (az olvasót), sem a sorsában osztozókat nem hatja meg, amikor mégis kérdéseket tesz fel, nyomozni kezd. Hogy a vizsgálódás kudarcra van ítélve, egyaránt következik Koroknai áttetsző, megfoghatatlan, a felszínen szinte bárkiével felcserélhető karakteréből (elég csak szerelmi életére rápillantani, mindhárom kapcsolatában leváltják valaki másra), de a vegetálásra ítélt kisvárosi közegeből is – nincs itt semmi látnivaló, jöhet maga a bibliai apokalipszis, konkrét megnyilvánulási formái elfojtásra vannak ítélve. A szürreális és az irracionális is a lehető legrövidebb időn belül megszokott lesz, normalitássá válik, nem okoz többé problémát együtt élni vele. „Azt, hogy az első időszak sokkja, a valóban gyakran hisztérikus vagy kétségbeesett reakciók, a tanácsstalanság, a rémület mikor váltott át egy lassabb sodrású. de nem biztos, hogy kevésbé pusztító apátiába, nehéz volt megmondani”(99).

A szöveg egymásba fonja a természeti katasztrófa és az anya múltja kapcsán folytatott nyomozást, a két rejtélynek, nem meglepően, nem lesz köze egymáshoz, de mindkettő biztosíthatná a kitörés lehetőségét Koroknai számára. Egyik bizalmasa állatorvosként dolgozik, így, szakmai vonalon kerül Koroknai is közelebb a hivatalos vizsgálathoz (egy másik, még lazábban kapcsolódó ügy, egy tömeges szárnyaselhullás is lefoglalja a rendőrség erőforrásait), hozzáadott értéke – fotókat készít, végül csak a fényképezőgépet foglalják le – a nullával egyenértékű. Hiába kerül kapcsolatba az országos sajtó munkatársaival, nem nyújt számukra még csak „helyi kis színes”-szintű forrásanyagot sem. Amennyire az események engedik, igyekszik aktív maradni, véletlen ugyan, de találkozik misztikus fa-védő sámánokkal, diákjai tiltakozási akciójának lesz önkéntelenül is részese, azonban minden következmény, amellet, hogy negatív (például az utóbbi tette miatt eltiltják az érettségiztetéstől), nem tragikus, nem megrendítő, nem katartikus. Hanem felesleges. Felesleges volt a bevonódása és teljesen felesleges a büntetése is.

Részvétele, szerepe inkább a személyes történetében teljesebb ki. Édesanyjához, aki teljesen más lelki alkat volt már fiatalon is, mint hatalmaskodó apja vagy szintén opportunistá, az érdekeit szem előtt tartó bátyja, ő kötődött

egyedül, de megértésével, egyáltalán megismerésével már csak felnőttként próbálkozik, amikor a nőt a demencia már némaságba zárta. A maga eszköztelen módján nem adja fel, a gondoskodást helyezi előtérbe, ha már a kezdetektől kudarcra ítélt házasságáról, esetleges szeretői kapcsolatáról információkhoz nem juthat sem tőle, sem a nőt egyáltalán nem ismerő közösségtől. Apró rejtélyekből itt sincs hiány, a lassan a teljes öntudatlanságba süllyedő anyának rendszeresen felolvas („Végül is ez lenne az irodalom lényege, gondolta Koroknai, bevinni a fényt...” [41]), és feltűnik neki, hogy a könyvjelző mindig máshol áll, van valaki más is, aki egy leheletfinom kommunikációs szálát még fenntart a beteggel. Ahogy a városi természeti csodáról, erről a mozzanatról sem derül ki sok. Nem marad megoldatlan, de nem kaphat Koroknai leszűkített életében teret a ráébredés, a rácsodálkozás, még azzal kapcsolatban sem, hogy a köztiszteletnek örvendő apa talán mégis öngyilkos lett és nem egy értelmetlen balesetben halt meg. Ahogy a tudomány nem segíti a környezeti probléma megoldását, az idegrendszeri zavar okainak feltárásában sem nyújt fogódzókat. Az egyik szereplő anyja állapotát így magyarázza el a tanárnak: „...minél több ismeretünk van ezekről a dolgokról, annál kevésbé értjük őket. Egyre több a részlet, de egyre távolabb kerülünk az összképtől” (152).

A Koroknai-alkat mélyére kell ásunk, ha túl kívánunk lépni tétovaságán, döntésképtelenségén. Mindig a művészet felől közelít – a népszerű lektúr, a *Bengáli tűz*, amelyből felolvas – nem mellékesen útirajz, a menekülés, de legalábbis az elvagyódás eszköze a valóságból – gyászbeszéddé alakul, apja szoboravatásán pedig szintén az irodalom által már oly sokszor feldolgozott ‘apák és fiúk’ – dichotómiát prezentálja. Hiába ez a problémafeldolgozás, az élethazugságok leleplezésének kísérlete, esélytelen, hogy ez a közeg befogadjon egy, a megszokott keretektől kilógó értelmezést, inkább nem vesz róla tudomást. Ezért nem lesz botrány sem a temetésen, sem a szoboravatáson, a súlyosnak érzett titkok amint felszínre kerülnek, súlytalanok válnak. Sosem tudjuk meg, eljut-e végül Koroknai addig, hogy rátaláljon anyja lényegére, de Krusovszky biztonsági játékos, ezért mi, olvasók kapunk ehhez kulcsot, a kötet közepén egy betétnovellát a nő egy reggeléről. Egy olyan időszakból, amikor még fiatalasszony volt, de már boldogtalanul, teljesen elszigetelten élt rossz házasságában, a gyerekei már kinőtték azt az életszakaszt, hogy szükségük legyen rá. Mégis Koroknai lesz, aki kisfiúként a magányos nőhöz azon a bizonyos reggelen visszafut, és elkészíti azt a fényt kapott, elmosódott, szinte kivehetetlen fotót, amely évtizedekkel később is az anyját jelenti számára. („A fényképező villan egyet. ... Nem lehet kikapcsolni a vakut a legragyogóbb napsütésben sem. ... Hogy juthatott eszébe, hogy pont itt csináljon egy fotót. Nem lesz azon semmi” (211–212).) A regény összes „válaszhiányának” jelölője nemcsak ez, hanem a másik, a kisvárosból kiszakadt baráti házaspár által küldött fénykép. „Mégis mintha idegenek volnának, távoli fény

veszi körbe az arcukat, a tekintetükben kivehetetlen formák tükröződnek.” (347.) Egy harmadik képet is kap a tanár, régi barátjánője, alkalmi szeretője küld egy szöveg nélküli képet Indiából: „...a folyóhoz vezető szennyes lépcsősor egyik alsó fokán ült a nő, alig lehetett felismerni, távol volt, nem is a kamerába nézett, a lábai alatt hullámozó zavaros vizet figyelte” (362). Koroknai életének szereplői elérhetetlenek vagy előbb-utóbb azzá válnak, elkészt, lemaradt a megismerésről vagy egyszerűen csak elveszíti a hozzá közel állókat, azok szépen lassan idegenné válnak, kilépnek az életéből.

A cselekmény logikája nem engedi meg a banális feloldást, amely mind a közösségi, társadalmi, mind a magánéleti válságra választ adhatna, hogy a főszereplő egyszerűen elhagyhatná a várost, nem keresi tovább a válaszokat, hanem vállalva a kudarcot, elmegy. Anyja halálával felszabadult, bármit megtehet, Koroknait a teljesen közönyös, tőle elidegenedett testvére szembe-síti is ezzel a ténnyel, és az előre gyanított válaszban – „nincs már igazán jelentősége”, teljesen mindegy, hogy megy vagy marad – van valami hétköznapian tragikus.

A főszereplő pedig nem engedi meg a természet diktálta megoldást a történet lezárására: a rend rendellenes helyreállítását – szeptemberben kezdenek el rügyezni a fák – ez az egy epizód és következmény az, amelyre nem rezignáltnak, inkább tébolyultan reagál, maga semmisíti meg az alig megszülető életet.

Koroknai legújabb korunk felesleges embere, és olvasóként nem szabadulhatunk attól az érzéstől, hogy talán mind azok vagyunk. A válságsorozatok nem erősítenek bennünket, de nem is pusztítanak el, az emberi karakter végletesen képes alkalmazkodni bármihez, de maradunk tetteinkben, lassan értékeinkben is elbizonytalanodó, lebegő, sodródó képviselői a feleslegességnek – mint a tavasszal lehulló falevelek. Olyanok, akik még áldozatnak sem elég jók.